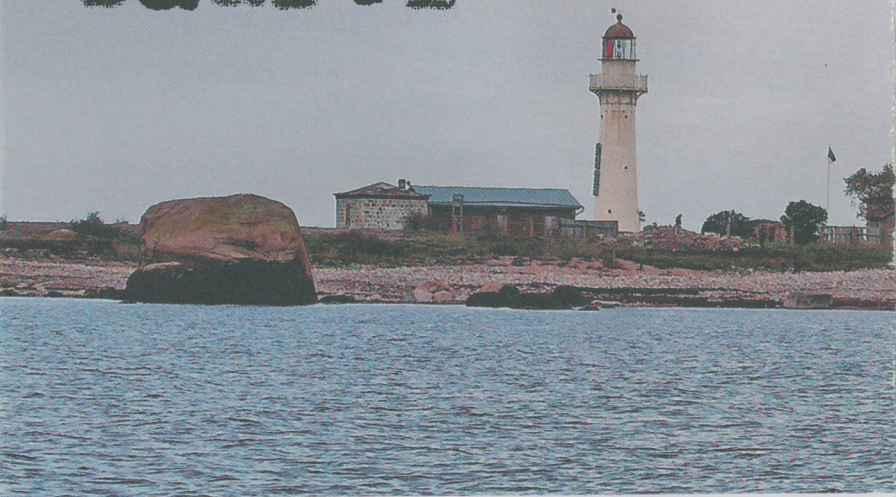
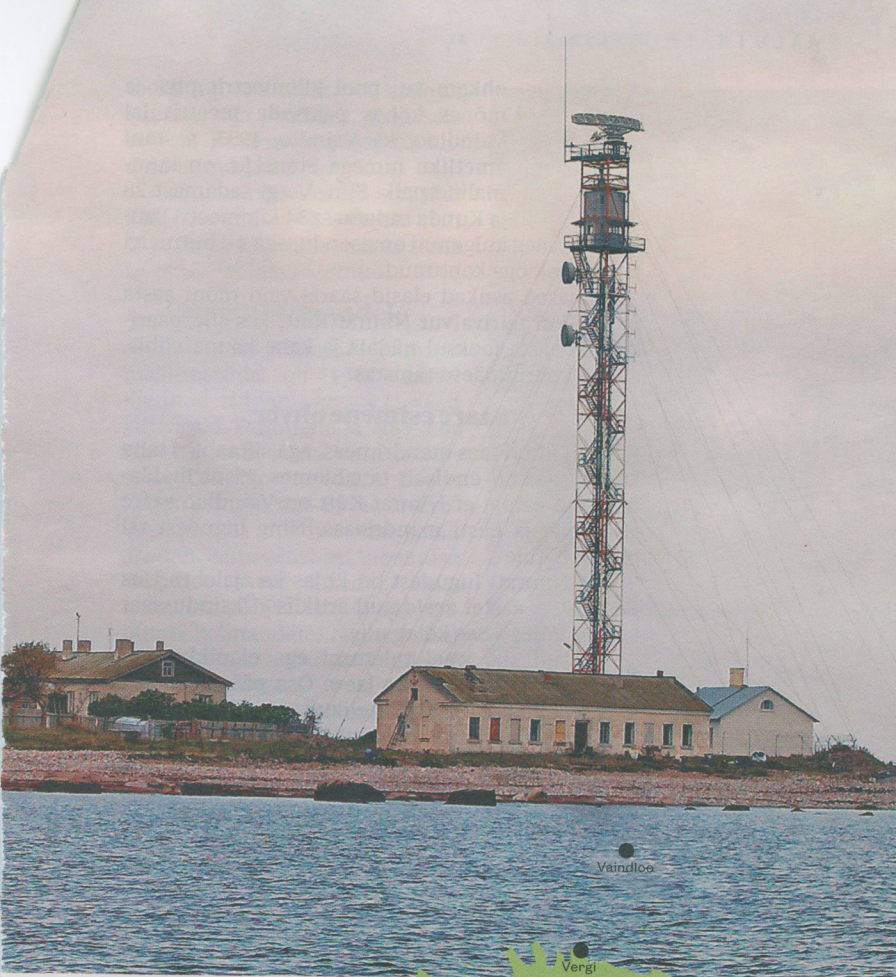

Kummitused ja tõsilood legendide saarel

Eesti põhjapoolsem saar Vaindloo on otsekui loodud selleks, et seal sünniks hirmsaid pärislugusid ning mitte vähem kõheda sisuga legende.

TEKST: SULEV OLL FOTOD: POSTIMEES/SCANPIX, VIRUMAA TEATAJA/SCANPIX

Vändloo

Vergi

Tallinn

Kunda

Rohkem kui pool kilomeetrit pikk ja mõnes kohas paarsada meetrit lai Vaindloo, ka Vaindlo, 1933. aastani ametliku nimega Stenskär, on kummaline paik. Siin, Vergi sadamast 28 ja Kunda sadamast 34 kilomeetri kaugusel, on aeg kulgenud omasoodu, aga nii mitmelgi korral ajalooa kohtunud.

Viimased asukad elasid saarel vaid mõni aasta tagasi, kui piirivalvur Nimrat Kütt, kes siin paari-kümne aasta jooksul nädala ja kahe kaupa viibis, oma 50. sünnipäeva tähistas.

Saare esimene ohver

Kütt on nüüd taas mandrimees, aga silmapiiri taha kaduv saar on endiselt ta südames. Pisut liialdades võib öelda, et Nimrat Kütt on Vaindloo saare eestkõneleja Eesti mandriosas. Ning lugudest tal puudu ei tule.

Üks Nimrati lugudest on kirjas ka ajalehes Uus Eesti 1938. aastal avaldatud artiklis «Üksindussaar Soome lahes». See kõlab nii:

«Polnud siis veel tuletorni ega elanikke, kui Waindloo juures hukkus laew. Osa päästepadiga lahkunud mehi jõudis õnnelikult rannale, kuid üks madrustest jäänud kadunuks. Surnuks arvatud madrus aga jõudis Waindloo saarele. See oli tühi ja elutu. Toidu leidmiseks puudusid vähemadki võimalused, ning küllap mõistis merehädalinegi, et juhul, kui üksikule saarele ei juhtu mõni kalurite paat tulema, et siis tema pääsemiseks pole mingit lootust.»

Ilmselt surigi lootus koos mehe endaga. «Nüüd näidatakse võõrastele waid hauda, kus puhkab esimene saare elanik, kes tormiga pääses küll mere käest, kuid oma elu pidi ohverdama wiljatule saarele,» lõpetab Uus Eesti.

Praeguseks on selles loos muutunud vaid nii palju, et hauda võõrastele enam näidata ei saa.

Järgmine jutt paneb kuulaja aga tõsiselt kukalt kratsima. Kas

Kui sõda 1944. aastal juba siitmailt mujale kolis, astus üks majakat parandama saadetud Lobi küla meestest miinile ja kaotas jalad.

tõesti on võimalik, et ajaloolt suurele, aga pindalalt pisikesele saarele mahtus korraga tuhandeid inimesi?

«Mõneks päevaks jah,» vastab Kütt, kes saare korduvalt risti ja põiki läbi sammunud ja tema võimalused läbi mõelnud.

Pommid laevadele

Lugu ise on järgmine. Viimane maailmasõda oli 1941. aastal jõudnud sinnani, et Saksa väed lähenesid Tallinnale ja NSV Liit otsustas osa inimestest toonasesse Leningradi vedada. Laevu liikus usinalt, aga Saksa lennukivi tiirutas nende kohal sama ägedalt. Mitu alust sai tabamuse Vaindloo saare lähedal. Kaks neist läks põhja, reisijad aga mahutati kolmandale, Nimrat Küti väitel Kasahstani nime kandnud laevale.

Sellelt, samuti tabamuse saanud aluselt pandi rahvast – kindlasti üle kahe tuhande inimese – Vaindloo ranna lähedal maha.

Kitsas merehädalistel, kes hiljem Suursaarele ja sealt edasi Leningradi viidi, Vaindlool kindlasti polnud. Väga suurtes jontes tehtud arvutus näitab, et igale hädalisele jätkus vähemalt 25 ruutmeetrit kivist pinda.

Kui kaua aga tuhanded inimesed saarel viibisid? Ilmselt lühikest aega. Igatahes näljasurmani teated ei jõua. Nimrat Kütt on ka ajakirjanikule näidanud saunas asunud pada, milles olevat merehädalistele suppi keedetud.

Nimrat Küti teekond Vaindloole ja tema lugude juurde algas aastal 1989, mil saar esimest korda Verigi poisi teadvusse jõudis. Aasta-kaks hiljem – kes neid vanu asju ikka nii täpselt mäletab – jõudis ta

Piirivalvur Nimrat Kütt on saarega seotud olnud ligi 30 aastat.

vanavõitu paadiga esimest korda oma hilisema armastuse juurde.

Maale tulla oli kivisel saarel raske. Alles hiljem, juba piirivalvurina, leidis ta kunagise lautrikoha ning on seda käsivintsiga 15 aasta vältel nii usinalt puhastanud, et väiksem alus mahub siia kenasti varju.

Mees oleks esimesel külaskäigul ehk majakasesti läinud, aga radioaktiivsuse märk uskel hoidis teda tagasi.

«Kindlasti paljusid teisigi,» pakub Kütt.

Lugusid sünnib lisaks

Tuletornil endal on muidugi ka väga huvitav lugu. Venemaa isevalitseja Peeter I andis aastal 1718 käsu ehitada siia meremärk, 30–50 jala kõrgune kivitulp. 1862. aastal rajati 18 meetri kõrgune tüvipüramiidi kujuga päevamärk. Aastal 1871 jõudis aga Vormsi saarelt Saxbyst siia praegugi kasutusel olev tuletorn. Vormsi vajaduste jaoks osutunud ta liiga madalaks.

Küti teada on tuletorni pärast vähemalt üks mees ka oma elu jätnud. Kui sõda 1944. aastal juba siitmailt mujale kolis, astus üks majakat parandama saadetud Lobi küla meestest miinile ja kaotas jalad. Paati ta küll viidi, aga kodurand jäigi nägemata.

Päris sõjaks väikesel saarel ei läinud, pauke kuuldi ja klirinat kostis siin aga küll. 27. detsembril 1939. aastal kell 12.05 – see on saare ajaloos üks täpsemalt teada olevaid hetki – visati kahelt Soome tunnusmärkidega lennukilt saarele üheksa pommi. Purunesid aknaklaasid ja tuletorni aparaat. Eesti valitsus esitas Soomele isegi protestinoodi.

Aasta hiljem said omalaadse hävitus-tööga hakkama punaväelased. Nimelt jäi neile ette mälestuskivi, mis meenutas 1721. aastal siinsamas lähedal uppunud Briti meremehi. Uue kivi said hukkunud aastal 1996, mil toonane

Saare majaka pärast on vähemalt üks mees surma saanud.

Vaindloo saar on väike – sealsed üksikud hooned asuvad kõik üksteisest vaid kivisiske kaugusel.

president Lennart Meri seda avamas käis. Et paik presidentidele liialt kauge pole, kinnitas hiljem ka Toomas Hendrik Ilves.

1918. aasta märtsikuus nähti saarest möödumas Eesti iseseisvumisaja olulist riigimeest Jüri Vilmsi ning tema saatjaid. Mehed soovisid Saksa okupatsiooni all olnud Eestist jõuda Soome ja sealt Rootsi, et Eesti asjadest maailmale rääkida. Kuna Vaindloo majakavahid märkasid 27. märtsi õhtul jääl hobust, rege ja nelja meest, on põhjust uskuda, et tegemist oli tõesti hiljem salapäraselt kadunuks jäänud Vilmsi ja teiste eestlastega.

Närvid või põgenemislootus?

Vaindloo ajalugu tunneb peale presidentide, merehädaliste, hülgeküttide, salaviinavedajate, majakavahtide, piirivalvurite ja rannakalurite ka hoopis teist laadi külalisi. Kütt kinnitab, et tuletorni ülevaataja majas möödus temast vahel otsekui külm õhuvool.

Mees ise seda ei ütle, küll aga pakuvad salapärase nähtuste uurijad, et niiviisi annavad endast märku lahkunute hinged.

«Aga ju on hääd vaimud, saare rahvas siiani hoi-
tud olnud,» leiab ta.

Midagi müstilist pole kogenud ainult inimesed:
suur hundikoer võis äkitselt paaniliselt pelgupaika
otsima hakata. Oli see äkki ehk seesama tegelane,
kes siis, kui mandrimehed 1944. aastal tuletorni
taastasid, öösel trepil nagistas ning õhtul haaki
pandud kemmerguukse lahti jättis?

Kummalised leiud

«Waindloo elanikkonda ei pääse nõrga terwisega
mehed,» tõdeb 1938. aasta Uus Eesti. Ometi võis
1959. aasta traagiliste sündmuste taga seista just
nõrk tervis.

Nimelt kostsid siin suve keskpäigas saatuslikud
lasud, mille tagajärjel hukkusid tuletorni ülem,
tema abikaasa ja kaks last, teise pere ema ja kaks
mereväelast. Mõrtsukatöö toime pannud sideük-
suse madrus põgenes paadiga ja ta leiti Soomest
Kotka linna lähedalt surnuna.

Ellu jäid traagilistes sündmustes kaks väikelast,
kes isa tagasitulekuni vastu pidasid.

«Kindlasti on kusagil arhiivis selle loo kohta ka
materjale, aga nende otsimine ja leidmine pole nii
lihtne,» tõdeb Kütt.

Saare ehitised
on olnud
tunnistajaks
nii mõnelegi
salapärasele
sündmusele.

Küll on Kütt saarel mitmele väga huvitavale leiule sattunud. Majaka ukse luku puhastamisel lingi seest leitud paberitükk kannab kuupäeva 24.02.1938. Sellel on kaks nime: Ants Koidumets ning Hans Korjus. Nimrat Kütt pakub, et tegemist on ühe ja sellesama saarel oma teenistuskohuseid täitnud mehega, Korjus on lihtsalt tema vana ning Koidumets eestistamise järgne nimi.

Hoopis omapärasele leiule sattus piirivalvur Nimrat Kütt aga sirelipõõsa all. Seal lebas münt, mis Küti väitel pärineb umbes 1400. aastast, mil Riia piiskop Johannes VI selle vermida lasi. Seal samas, rohukamarast nii sentimeetrit viis allpool, lebas ka pitsatsõrmus.

Vaenlased või head vaimud?

«Ennevanasti ei olnud Soome lahe veed sugugi rahumeelsed,» räägib Peeter Peetsalu oma raamatus «Merekultuurilugu».

«Röövlaevnikud kimbutanud alatihti siinsel merealal seilajaid. Aeg-ajalt suudeti piraatide vastu ka edukalt võidelda. Nii pagenudki röövlikamp aeg-ammu Mohni saarelt siia, lähiümbrusse varjukohta. Vaindloo olevatki vanarahva mäletamisi just selle järgi oma nime saanud, et saarel olnud vaenlaste pesakoobas. Esiialgu kandnudki saar nime «Vaendloo» ja seda nimelt rannakeelse sõna «vaendlane» järgi.»

Sugugi vähem legendilik pole ka peaaegu vastupidine lugu. Nimelt olevat saare nimi pigem Vaimloo, sest rahvajutu põhjal nähtud selles paigas palju häid vaimusid.

Praegusel ajal näeb siin sagedamini kaht saarevahti, need on Vello Küla ja Villu Kirsimägi. Mõnes mõttes võivad nad olla õnnega koos, sest saarevahiks kandideeris aastal 2014 ligi 400 inimest. 200 üksildust ihkavat inimest ühele kohale – sellest võiks juba mõne uue legendi luua.

Mees ise seda ei ütle, küll pakuvad salapärase nähtuste uurijad, et niiviisi annavad endast märku lahkunute hinged.

Mõrtsukatöö toime pannud sideüksuse madrus põgenes paadiga ja ta leiti Soomest Kotka linna lähedalt surnuna.